folk/ed. Derg, 2021; 27(3)-107. sayı
DOI: 10.22559/folklor.1613

Araştırma makalesi/Research article

İlk Türk Popüler Edebiyat Eserlerinde Çeviri Yoluyla Milli Kimlik İnşası

Constructing a National Identity through Translation in the First Turkish Popular Novels

Özge Altıntaş*

Öz

Bu çalışmanın amacı Türk edebiyat dizgesindeki ilk yerli popüler edebiyat ürünlerinin çeviri yoluyla nasıl yazıldığını ve basıldığı dönemdeki işlevlerinin ne olduğunu incelemektir. Edebiyat dizgemizdeki polisiye, korku ve çizgi roman türlerinin ilk örnekleri olarak kabul edilen *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* (1913-1914), *Kazıklı Voyvoda* (1928) ve *Baytekin* (1935-1936) bu çalışmanın araştırma nesnelerini oluşturmuştur. Seçilen bu eserler, Batılı popüler edebiyat eserleriyle olan benzerlikleri nedeniyle uyarlama ya da taklit kavramlarıyla anılmaya başlamıştır. Çağdaş çeviri kuramlarına yön veren, her çevirinin bir yeniden yazım olduğu ve belirli bir ideolojiyi yansıttığı düşüncesinden hareketle, bu çalışmada bahsi geçen

Geliş tarihi (Received): 14.01.2021 – Kabul tarihi (Accepted): 09.05.2021

* Dr. Öğr. Görevlisi. Yaşar Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümü. ozge.altintas@yasar.edu.tr. ORCID: 0000-0002-4833-9383

eserleri "çeviri" kavramı bağlamında yayımlandıkları dönem koşulları çerçevesinde inceledim. Yaptığım araştırmada popüler edebiyatın milli bir kimlik inşa etme ve dönem ideolojisinin öğretilerini halkın her kesimine yayma konusunda işlevsel bir tür olduğunu saptadım. İlk yerli örnekler olarak incelenen popüler edebiyat eserlerinin ise bu amaca hizmet etmek adına çeviri yoluyla yazılan eserler olduğunu tespit ettim. Bu çalışmada telif kavramını özgün kavramının eş anlamlısı olarak kullanmak yerine edebiyat geleneğimizde var olan bir çeviri yollu yazma yöntemi olarak ele aldım. Araştırma bulgularını Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında çeviri yoluyla yazma anlamına gelen "telif" kavramı çerçevesinde tartıştım ve çalışma kapsamında Türk popüler edebiyat türünün ilk örneklerinden olan bahsi geçen eserlerin telif edilerek üretildiğini, bir diğer değişiyle, çeviri yoluyla yazıldığını saptadım.

Anahtar sözcükler: *popüler edebiyat, milli kimlik, telif, çeviri, ideoloji*

Abstract

This study aimed to investigate the writing technique applied to produce the first local popular novels in the Turkish literary system, and the roles of these novels in the specific time period. The research materials of this study were *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* (1913-1914), *Kazıklı Voyvoda* (1928), and *Baytekin* (1935-1936), respectively the first examples of the crime fiction, horror fiction and graphic novels in the Turkish literary system. These first local examples of popular literature are also labelled adaptation or imitation because of their resemblance to popular Western fiction. Since the contemporary translation theories are based on the idea that every translation is a rewriting and represents a particular ideology, I analysed the aforementioned works as "translated texts" in relation to the social conditions of the period of publication. The study showed that popular literature is a functional tool to construct national identity, aiming to spread the tenets of the adopted ideology to every segment of society, and that the first examples of Turkish popular literature were produced through translation for this particular purpose. In this study, I used the Turkish term "telif" not as the synonym of original, but to describe a writing technique which means "creative mediation". Therefore, I discussed the findings of the analysis within the framework of "telif" ("creative mediation"), which in this case means writing/creating through translation in the Ottoman period and early years of the Turkish Republic. As a result, this study uncovered that the aforementioned works as the first examples of Turkish popular literature genres were produced through translation technique called "telif" ("creative mediation").

Keywords: *popular literature, national identity, creative writing, translation, ideology*

Extended summary

Introduction and purpose: After the introduction of novel into the Turkish literary system through translation, Turkish readers also had the opportunity to read prominent popular literary works thanks to their Turkish translations. The first Turkish popular literary

works were produced in response to high demand for popular literature. Although these first local examples were presented as original, they have been discussed within the framework of concepts such as imitation or adaptation due to their close similarity to Western counterparts. With an aim to enlighten their similarity to Western counterparts, this study analysed the first Turkish crime fiction series, *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* (1913-1914), the first Turkish horror novel, *Kazıklı Voyvoda* (1928), and the first example of comics in the Turkish literary system, *Baytekin* (1935-1936) within the context of Translation Studies. The main aim of this study was to investigate the function of these texts in the specific time period, and to identify the writing technique applied to produce the first local popular novels in the Turkish literary system.

Literature review: These works were previously discussed by researchers in term of the concepts of original, adaptation, and imitation. For instance, Seval Şahin describes *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* as an early example of Turkish national literature, reflecting the cultural and political atmosphere of its era (Şahin, 2007: 119) [1]. On the other hand, *Kazıklı Voyvoda*, later named *Dracula in Istanbul*, was categorised as adaptation by Giovanni Scognamillo, stating that before the first Turkish translation of Bram Stoker's *Dracula*, Ali Rıza Seyfi adapted it to Turkish as *Kazıklı Voyvoda*, which not only summarised *Dracula* in Turkish but also Turkicised the characters (Scognamillo, 1998: 56). Similarly, Levent Cantek argues that the first examples of graphic novels in Turkey such as *Baytekin* were produced through the domestication of Western graphic novels such as *Flash Gordon* so as to reflect the political atmosphere of the early Republican period in Turkey (Cantek, 2014: 51). What makes the current study stand out from the rest of the literature is the analysis of these works as translated texts produced through a traditional Turkish writing technique based on the act of translation in order to build a national identity. This study argued that author-translators of these popular works created an original illusion through para-texts, in-text additions, and domestication strategies to produce literary works in line with the tenets of the idea of Turkism.

Methodology: According to contemporary translation theories, translated texts are created for the target culture, have a specific function in the target society (Vermeer, 2004: 221), and are consciously or unconsciously directed by a specific ideology (Lefevere, 1992: vii). Therefore, to analyse the translated text, it is insufficient to treat translation as a mere transmission of a source text to another language. André Lefevere states that all translations are rewritings, and "all rewritings, whatever their intention, reflect a certain ideology and a poetics" (1992: vii). Based on Lefevere's approach to translation and his concepts of "ideology" and "poetics", I treated the aforementioned literary works as translated texts shaped by the prominent ideology and poetics in the last years of the Constitutional Period and the first years of the Turkish Republic.

The writing technique used in these three works was discussed in terms of the concept of "telif", meaning "creative mediation". According to Saliha Paker, the concept of translation is "an umbrella term that includes various rewriting practices" (2014: 38), one of which is the Turkish concept of "telif", or "an act of appropriation through translation" (2014: 56) in the Ottoman period, although, in the present, it refers to the original work. As an Ottoman

translation-based writing technique, telif harmonizes different source texts with inventions and expansions by the author-translator (2014: 40). Therefore, the similarities between these Turkish popular texts and their Western counterparts were explained within the context of "telif".

Results and conclusions: In the light of the findings of the period analysis conducted within the framework of concepts of "ideology" and "poetics", this study indicated that popular literature was used as a tool to create a national identity in the late Constitutional Period and the early Turkish Republic. The idea of constructing a Turkish identity, which gathered momentum in the last years of the Second Constitutional Period, became a state policy in the first years of the Turkish Republic. In this period, some translators and publishers "aimed to raise consciousness about Turkishness by ascribing a specific function to the novel as a literary genre" (Karadağ, 2015: 116). In this context, this study showed that, in this period, translations of Western popular literatures passed through a filter of Turkification as part of the process. This study revealed that *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*, *Kazıklı Voyvoda*, and *Baytekin*, which until now have been discussed in terms of various concepts such as adaptation or imitation, were, in fact, all produced by using a translation based writing technique, namely "telif", to ensure their conformity with the dominant ideology and poetics in the target culture.

This study revealed that *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* is a translated crime fiction series produced through telif as creative mediation technique, in which the contents of eleven original Sherlock Holmes adventures were harmonised with innovations and expansions of Ebussüreyya Sami. Similarly, *Kazıklı Voyvoda* is a rewriting of *Dracula*, the Western horror novel, through the manipulations of Ali Rıza Seyfi. The last example, *Baytekin*, is the translation of *Flash Gordon*, *Jungle Jim*, and *X-9* with additional material by the author-translator(s). In these three Turkish literary texts representing the first examples of their respective genres of popular literature in Turkish literary system, foreignness of the Western texts was transformed to a new reality constructed in line with the dominant ideology in the target culture through creative mediation. This being the case, this study asserted that these texts assume the roles of both "original" and "translation", because, although their plot and characterisation was based on the Western source texts, they reflect the cultural and ideological stance of target culture.

Giriş

Roman türünün çeviri yoluyla edebiyat dizgemize girmesinin ardından Türk okurlar, popüler edebiyat örnekleriyle tanışma fırsatı bulmuş ve çeviri popüler edebiyata olan rağbet ilk yerli popüler edebiyat ürünlerinin üretilmesine de zemin hazırlamıştır. Bu eserler genellikle telif eser olarak sunulmuş, fakat Batılı kaynak metinlerle olan benzerlikleri nedeniyle taklit ya da uyarlama gibi kavramlarla anılmaya başlamıştır. Edebiyat dizgemizdeki ilk yerli popüler edebiyat örnekleri olarak kabul edilen bu eserlerin II. Meşrutiyet'in son yıllarında ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında yayımlandığı görülmektedir. Popüler edebiyat

türünün ilk yerli örneklerinin edebiyat dizgemizi zenginleştirmesinin yanı sıra yeni bir Türk kimliği inşa edilen bu dönemde daha geniş kitlelere ulaşmak için bir araç vazifesi gördüğü gözlemlenmektedir. Genellikle 10 paralık formatta basılan popüler edebiyat ürünlerinin yayımlandığı dönemde halkın her kesimine erişerek dönem ideolojisini yayma amacına hizmet etmeye müsait bir tür olduğu söylenebilir. Jurij Tynjanov ve Roman Jakobson'a göre bir milletin edebiyatı birbiriyle ilişkili çok katmanlı bir yapıdan oluşur (1993: 109). Türk edebiyat dizgesindeki ilk popüler edebiyat eserleri de kültürel, toplumsal ve politik pek çok katmanın dâhil olduğu ideolojik metinler olarak ele alınabilir. Araştırma nesnesi olarak seçilen polisiye, korku ve çizgi roman türlerinin sırasıyla edebiyat dizgemizdeki ilk örnekleri olarak kabul edilen *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* (1913-1914), *Kazıklı Voyvoda* (1928) ve *Baytekin* (1935) Osmanlı'nın son döneminde yükselişe geçen ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk döneminde bir devlet politikasına dönüşen milli kimlik ve milli devlet oluşturma düşüncelerinin izini sürmek için verimli kaynaklar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Milli bir kimliğin ve yeni bir toplumsal düzenin inşa edilmeye çalışıldığı bu dönemde popüler edebiyatın kitle kültürünü şekillendirme aracı olarak kullanıldığı gözlemlenmektedir. II. Meşrutiyet döneminde toplumun her kesiminin edebiyatta temsil edilebilmesi için "halka doğru bir edebiyat" anlayışı benimsenmiş ve milli edebiyat aracılığıyla halkın içinde var olan milli değerlerin canlandırılması hedeflenmiştir (Gökalp, 1969: 47). Cumhuriyet'in ilanına zemin hazırladığı düşünülen II. Meşrutiyet dönemi, Osmanlı İmparatorluğu ve günümüz Türkiye'si için siyasi ve toplumsal açıdan dönüm noktası olarak kabul edilmektedir (İnalcık, 2008: 11). II. Meşrutiyet döneminin son yıllarında güç kazanan milli bir kültürün oluşturulması ve Türk kimliğinin inşası düşüncesi, Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir devlet politikası haline gelmiştir. Bu dönemde edebiyatın aydın bir toplum yaratırken milli kültür ve kimlik inşası sürecinde etkin rol oynadığı; yazarların Batılı unsurlarla gelenekselliği birleştirdiği (Berk, 1999: 107); Batı'dan yapılan çevirilerin ise Türkleştirme filtresinden geçtiği (Karadağ, 2015: 119) görülmektedir.

Ulusallaşma düşüncesiyle milli değerlere sıklıkla vurgu yapılan II. Meşrutiyet'in son yılları ve Cumhuriyet'in ilk döneminde, popüler edebiyatın henüz çeviri yoluyla edebiyat dizgemize yeni dâhil olan bir tür olduğu görülmektedir. Bu dönemde henüz yerleşmiş bir popüler edebiyat geleneğinin olmaması ve popüler edebiyat türüne ilişkin yeterli yerli örneğin bulunmaması nedeniyle türün dönemin ideolojisine hizmet edebilmesi amacıyla ilk yerli popüler edebiyat eserlerinin çeviri yoluyla üretildiği gözlemlenmektedir. Bu eserler, Batılı popüler edebiyat eserleriyle konu ve kurgu açısından çok benzer olmasına rağmen Türk toplumunun tarihsel ve kültürel unsurlarını barındırır. Bu nedenle, ilk yerli popüler edebiyat örnekleri olarak sunulan *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*, *Kazıklı Voyvoda* ve *Baytekin* adlı eserleri tanımlarken sıklıkla taklit ya da uyarlama gibi kavramların kullanıldığı görülmektedir.

Bu çalışmada telif kavramı günümüzdeki özgün eser tanımının aksine Osmanlı döneminde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında sıklıkla başvurulan bir yazım pratiği olarak ele alınmaktadır. Çeviri yollu yazma yöntemi olarak telif kavramı çerçevesinde incelenecek bu eserler, dönemin ideolojisi bağlamında tartışılmaktadır. Çağdaş çeviri kuramları

çerçevesinde erek dizgede belirli bir işleve sahip olması öngörülen çeviri metin, "kaynak metne benzer ama aynısı olmayan bir metin türü" (Vermeer, 2004: 221) olarak ele alınmaktadır. Diğer bir deyişle, çeviri, özgün bir metnin yeniden yazımıdır. Hangi niyetle yaratılmış olursa olsun bütün yeniden yazımlar, belirli bir ideolojiyi ve belirli bir poetikayı yansıtır ve erek toplumdaki edebiyatı belli bir yönde işleyecek şekilde yönlendirir (Lefevere, 1992: vii). Bir yeniden yazım olarak çeviri, erek okuru ideoloji ve poetika doğrultusunda şekillendiren bir yönlendirme aracı olarak işlev görür. Bu nedenle çeviriyi salt bir aktarım olarak değerlendirmek, çeviri edebiyat metinlerini incelemede yetersiz kalmaktadır. Bu çıkış noktasından hareketle *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*, *Kazıklı Voyvoda* ve *Baytekin*, bu çalışmada ilgili dönemin ideolojisi tarafından yönlendirilen çeviri metinler olarak ele alınmaktadır.

1. Türk edebiyat dizgesindeki ilk polisiye serisi: *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*

Edebiyat dizgemizde ilk telif polisiye serisi kabul edilen *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* bu çalışmanın ilk araştırma nesnesini oluşturmaktadır. 1913-1914 yılları arasında Ebussüreyya Sami'nin kaleme aldığı polisiye serisi, Cemiyet Kütüphanesi tarafından telif eser olarak basılmıştır. Seri birbirinden bağımsız on ayrı öykü içermektedir.

Osmanlı Türkçesinden günümüz Türkçesine polisiye uzmanı ve çevirmen Erol Üyepazarcı tarafından aktarılan serinin dikkatli bir okuması yapıldığında, her bir serüvenin gerek kurgu gerek karakter yaratımı açısından bir ya da birden fazla Sherlock Holmes serüvenin bir araya getirilmesiyle üretildiği fark edilmektedir. Örneğin, serinin üçüncü öyküsü olan *Kara Katil*'in kurgusu incelendiğinde, öyküde üç farklı Sherlock Holmes serüveninde yer alan kurgunun bir araya getirilip erek toplumun özellikleriyle harmanlandığı gözlemlenmektedir. Öykü, suçun işlenme şekli açısından *The Sign of the Four* (1890), suç aletinin ortaya çıkarılma biçimi olarak *A Study in Scarlet* (1887) ve ana karakterlerin başına gelen talihsizlikler bağlamında *Final Problem* (1893) adlı Sherlock Holmes serüvenlerine benzemekte, aynı zamanda yayımlandığı dönemin kültürel ve toplumsal özelliklerini de barındırmaktadır.

Serinin ana karakteri Amanvermez Avni erek okura "Türklerin Sherlock Holmes'ü" olarak tanıtılır. Amanvermez Avni, tıpkı Holmes gibi, zeki, dikkatli ve başarılı bir ana karakterdir. Şüphelilerin peşine düştüğünde tanınmamak için kılık değiştirir. İstanbul'u avucunun içi gibi bilen Avni ile serüvene dalan erek metin okuyucusu, dönemin İstanbul'unda gezintiye çıkar. Aynı zamanda, kaynak metindeki Londra tasvirlerinin erek metinde İstanbul tasvirlerine dönüştürüldüğü görülmektedir. Avni, iyi bir gözlemci olmasının yanı sıra, tıpkı Sherlock gibi, birden fazla yabancı dil bilir. Sherlock, Almanca, İspanyolca, Portekizce, Latince gibi Batı kökenli dilleri iyi derecede bilirken; Avni'nin bildiği diller dönemin İstanbul'unun kozmopolit yapısını yansıtır. Rumca, Ermenice, Lazca bilen Avni aynı zamanda erek toplumda Jön Türklerin etkisiyle popüler olan Fransızcayı iyi düzeyde konuşur.

Her ne kadar Sherlock Holmes ile pek çok benzerliği olsa da Amanvermez Avni'nin

özgün niteliklere sahip olduğu da görülmektedir. Aralarındaki en büyük farkın iki dedektifin çalışma biçimleri olduğu söylenebilir. Sherlock özel bir dedektif olarak çalışırken, Avni bir polis hafiyesidir. Ortalama bir geliri olan Amanvermez Avni, devletin polis teşkilatının bir parçasıdır. Ana karakterler arasındaki bu temel farkın altında yatan nedenin, serinin yayımlandığı dönemde yükselişe geçen Türkçülük akımı ve beraberinde getirdiği milli birlik ve beraberlik düşüncesi olduğu söylenebilir. Bu nedenle özel dedektif Sherlock Holmes'ün erek kültürde öne çıkan ideolojinin de yönlendirmesiyle erek metinde polis hafiyesine çevrildiği görülmektedir.

Dönemin ideolojik yapısı, karakterler arasındaki ilişkiye de yansımaktadır. Serüvenlerde Avni'ye yardımcısı Arif eşlik eder. Fakat kaynak metinde Watson ile Sherlock arasında arkadaşlığa dayalı denk bir ilişki varken erek metinde Arif ile Avni arasında öğrenci-öğretmen ilişkisine dayalı bir hiyerarşi bulunmaktadır. Avni, kendisinden yaşça küçük olan Arif'i ülkesine yararlı olacak cevval bir polis memuru olarak yetiştirmeyi kendine vatani bir görev edinir. Karakterler arasındaki ilişkinin farklılık göstermesi erek toplumdaki kültürel kodların ve dönem ideolojisinin erek metindeki anlatıya yansıması olarak değerlendirilebilir.

Sherlock Holmes serüvenlerindeki kurgunun ve karakterlerin erek metinde Türk toplumunun bahsi geçen dönemdeki şartları ve kültürel özellikleriyle harmanlandığı görülmektedir. Sherlock Holmes serüvenlerinin yeniden yazımı olarak karşımıza çıkan *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin Holmes serisinin salt kopyası olarak tanımlanamaması, serinin Türk toplumundaki işlevi doğrultusunda benzerlik alanları içerisinde Sami tarafından yaratılan farklılıklardan kaynaklanır. Seval Şahin, milli edebiyatın temel özelliklerini içerik ve biçim olarak yansıtan *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin Türk toplumundaki işlevine şu şekilde dikkat çeker: "Amanvermez Avni dizisi sadece milli edebiyata değil devletin bekasına da hizmet eder. Edebi eserlere oranla okura ulaşma açısından düşünüldüğünde çok daha fazla kitleye ulaşan bu edebiyatın böyle bir hizmeti de milli edebiyatı yayma konusunda bir aşama olarak nitelendirilebilir" (Şahin, 2007: 119).

Serinin yayımlandığı dönem olan 1913-1914 tarihleri II. Meşrutiyet'in son yıllarına denk gelmektedir. Yaşanan savaşlar, kaybedilen topraklar ve ekonomik buhranla birlikte bu dönemde Türkçülük düşüncesinin yükselişe geçtiği dikkat çekmektedir. Modernleşme sürecinde milli bir kültürün oluşturulması ve korunması düşüncesi ise Türkçülük düşüncesinin şekillendirdiği milli edebiyat akımının temelini oluşturur. Zafer Toprak, II. Meşrutiyet'te uluslaşma süreciyle ön plana çıkmaya başlayan Türk milliyetçiliğinin milli edebiyat anlayışını da berberinde getirdiğini ifade etmiştir (Toprak, 2008: 61). Toprak'a göre *Vatan yahut Silistre* gibi ordudaki kahramanlıkları ön plana çıkaran eserler genellikle okuryazar kesimin beklentilerine yanıt vermiş ve toplumun her kesimine erişememiştir. Bu nedenle Toprak, Türk yazarların Türkçülük düşüncesini yayma kaygısıyla ve toplumdaki hoşnutsuzluk ile hayal kırıklığını gidererek asayişi sağlama amacıyla bu dönemde polisiye edebiyatın bir araç olarak kullanıldığını ifade etmektedir (2008: 61). Şahin de bu dönemde basılan polisiye eserlerin önemli bir kısmının Türkçü yazarlar tarafından üretildiğinin altını çizmekte ve polisiyenin "örnek yurttaş yaratma konusunda bir nevi el kitabı" işlevi gördüğünü

belirtmektedir (Şahin, 2017: 183). Yazar-çevirmen Sami tarafından metin içerisinde sıklıkla vurgulanan "imkânsızlıklara rağmen başarılar kazanan modern ve vatanperver milli polis dedektifi" tanımlaması, Şahin'in bu çıkarımını destekler niteliktedir:

> "Siz Avrupa'da birkaç polisin ün kazanmasına bakıp da bizde onların aynının bulunmayacağını sanıyorsunuz ama yanılıyorsunuz […] ellerinde var olan çeşitli ve bol araçlara dayanarak başarı kazanmışlardır. Biz ise taşınma aracı olarak beygirler, dingili kırık arabalar, iletişim aracı olarak yine o arabalarla nakledilen postadan başka hiçbir araca ve özellikle gerektiği zaman harcayarak üzerinde rakam haznesi açık hükümet çeklerine de sahip olmadığımız halde, diyebilirim ki onlar kadar çalışıyoruz. Çoğu zaman da başarılı oluyoruz" (Sami, 2019: 40).

Metin içi eklemelerin yanı sıra Sami'nin ön sözü, eserin yazılma amacını açıkça belirtmektedir. Vurgulanan unsurların dönemin ideolojisiyle paralel olduğu söylenebilir:

> "Sherlock Holmes gibi Batı'nın zabıta yaşamında harikalar yarattıkları söylenen fevkalade zeki kişilere ait öykülerin ne kadar merakla okunduğunu gördükçe Doğu ülkelerinin de bu gibi zekâlardan yoksun olmadığını kanıtlayacak, saklanmış ve doğru belgelerin yayınlanmasını ulusal ve vatani görevlerden saydım […] Avni çok çalıştı, o kadar çok çalıştı ki sonunda vücudu, dayanılmaz iş yükünü kaldıramayarak kırk iki yaşında yıprandı. Saçında sakalında bir tane siyah tel kalmayarak yaşamı sona erdi" (Sami, 2019: 21).

Ön sözde ana kahraman Amanvermez Avni'nin çok çalıştığı için erken yaşta öldüğünün ifade edilmesi, okuyucularda özgün ve milli bir eser okuyacaklarına ilişkin bir zemin oluşturmaktadır. Her ne kadar ön sözde Sami, Amanvermez Avni'nin yaşamış ve kayıtlara geçmiş bir Türk dedektifi olduğunu belirtse de Üyepazarcı tarafından yapılan detaylı araştırma sonucunda bu konuda varsayımlar dışında resmi bir bilgiye erişilememiştir (Üyepazarcı, 2008: 157). Bu nedenle, Sami'nin ön söz aracılığıyla Türkçülük düşüncesinin ilkelerini yayma ve milli edebiyat akımına hizmet etme amacıyla özgün eser algısı yarattığı söylenebilir. Sami'nin doğu zekâsına sahip yerli ve milli bir Türk polis memuru yaratma işini vatani bir sorumluluk olarak görmesi ise dönemin ideolojisiyle ve poetikasıyla paralel olarak değerlendirilebilir. Ön sözün yanı sıra metin içerisindeki "tüm zorluklara rağmen başarılı olan Türk polisi" göndermeleriyle dönemin Türkçülük anlayışı erek metinde kendini göstermektedir. Bu noktada, çeviri yoluyla yazılan *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'de erek toplumun kültürel ve ideolojik yapısını temsil eden bir gerçeklik yaratıldığı ve Batı'daki gelişmeleri takip ederken kültürel mirasına ve milli değerlerine de sahip çıkan kahraman bir Türk kimliği inşa edildiği iddia edilebilir.[2]

2. Türk edebiyat dizgesinde ilk korku edebiyatı örneği: *Kazıklı Voyvoda*

Çalışmanın ikinci araştırma nesnesi olan *Kazıklı Voyvoda*, popüler edebiyatın bir parçası olarak *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* ile benzer işleve sahip bir edebi eser olarak karşımıza çıkar. 1928 yılında dönemin önde gelen yazar ve çevirmenlerinden Ali Rıza Seyfi tarafından kaleme alınan *Kazıklı Voyvoda*, korku edebiyatının edebiyat dizgemizdeki ilk örneği olarak kabul edilmektedir (*Üyepazarcı*, 2019: 180). Meraklı romanlar serisi

kapsamında Resimli Ay Matbaası tarafından Osmanlı Türkçesiyle basılan romanın kapağında Seyfi, eserin yazarı olarak takdim edilmiş; gotik unsurların milli bir söylemle birleştirildiği eser ise telif olarak sunulmuştur. 1946 yılında ikinci baskısı yapılan roman, *Özege* ile Milli Kütüphane kataloğunda "*özgün eser*" olarak listelenmektedir. Korku edebiyatımızın ilk örneklerinden biri olarak kabul edilmesine rağmen *Kazıklı Voyvoda*, Bram Stoker'ın *Dracula* (1897) eseriyle olan benzerlikleri nedeniyle uyarlama, taklit gibi kavramlarla anılmaya başlamıştır. Dönemin ünlü film yapımcısı ve korku edebiyatı yazarlarından Giovanni Scognamillo'nun esere ilişkin yaptığı değerlendirme *Kazıklı Voyvoda* ile *Dracula* arasındaki ilişkiyi anlamak adına önemlidir:

> "Bram Stoker'in yüz yıllık *Dracula* romanı Türkçeye henüz çevrilmedi. Ancak 66 yıl önce Ali Rıza Seyfi'nin imzaladığı ilginç bir uyarlama (*Kazıklı Voyvoda*), zamanında (1930-1931) iki baskı yaptıktan sonra geçenlerde, bu kez *Drakula İstanbul'da* adıyla, yeniden yayınlandı. Stoker'dan yola çıkan Seyfi, romanı özetlemekle yetinmedi, kahramanlarını Türkleştirip İstanbul'a getirdi" (Scognamillo, 1998: 56).

Eserin daha sonra *Drakula İstanbul'da* adıyla çıkan baskıları Scognamillo'nun "Bir Başka Drakula İçin" başlıklı ön sözüyle yayımlanmış ve bahsi geçen ön sözde Scognamillo, tıpkı tanıtım yazısında olduğu gibi, doğrudan Stoker'ın *Dracula*'sına gönderme yaparak okuyuculara eserin aslında *Dracula*'nın Türkleştirilmesiyle oluşan bir uyarlama olduğunu belirtmiştir. *Kazıklı Voyvoda* yerine tercih edilen *Drakula İstanbul'da* başlığının eserin kaynak metnin Türkçedeki bir uyarlaması olduğuna gönderme yapmak amacıyla özellikle tercih edildiği söylenebilir.

Telif eser olarak sunulan *Kazıklı Voyvoda*'nın günümüzde "uyarlama" olarak anılması tıpkı Amanvermez serisinde olduğu gibi eserin kaynak metinle olan benzerlikleri nedeniyle "özgün" sınıfına dâhil edilememesinin, ama aynı zamanda kaynak metnin bire bir aktarımı olmadığı için de "çeviri" olarak nitelendirilememesinin bir sonucu olarak yorumlanabilir. Uyarlama kavramının edebiyat ve çeviribilim alanında halen tartışılan bir kavram olduğunu söylemek bu noktada önem taşımaktadır. Uyarlama kavramı, Georges Bastin tarafından "başvurulan çeviri stratejileri nedeniyle çeviri olarak kabul edilmeyen ama aynı zamanda kaynak metni de temsil edebilen bir kavram" olarak tanımlanmıştır (Bastin, 1998: 5)[3]. Çağdaş çeviri kuramları ışığında çeviri metnin kaynak metnin salt kopyası olmadığı ve erek kültürde işlev gören bir metin olduğu düşüncesinden hareketle, uyarlama sırasında başvurulan stratejiler bilinçli birer çeviri yöntemi olarak değerlendirilebilmekte ve üretilen metinler erek kültürün bir parçası olan çeviri metinler olarak ele alınabilmektedir.

Eserin telif eser olarak sunulmasının altında yatan nedenin kişi ve yer isimlerinin Türkçeleştirilmesinin ötesinde Seyfi'nin erek okura yönelik yarattığı milliyetçi söylem olduğu söylenebilir. *Kazıklı Voyvoda*, Stoker'ın *Dracula* romanını temel alan, kısmen bu metnin çevirisi olan ama aynı zamanda yazar-çevirmen Seyfi'nin eklemeleriyle zenginleşen, milliyetçi tonlarda yazılmış bir telif esere dönüşmüştür[4]. *Kazıklı Voyvoda*, karakter yaratımı ve kurgu açısından *Dracula*'ya benzemesine rağmen erek toplumdaki amacı ve işlevi bağlamında, tıpkı Amanvermez Avni-Sherlock Holmes ilişkisinde olduğu gibi, kaynak metinden ayrışmaktadır. Seyfi edebiyat dizgemizde korku edebiyatının ilk örneğini üretmiş

olsa da *Kazıklı Voyvoda*'da yaratılan unsurların kaynak metindeki unsurlara nazaran daha az hayal ürünü olduğu dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra, metin içerisindeki temel gerilimin Türk milleti ile düşmanları arasındaki ilişkiye dayandığı gözlemlenmektedir. Kaynak metinde benimsenen herhangi bir milliyetçi duruş olmamasına rağmen erek metin olarak ele alınan *Kazıklı Voyvoda*'da yayımlandığı dönemde erek okuyucu için, *Amanvermez Avni Serüvenleri*'nde olduğu gibi, her zorluğun üstesinden gelebilecek, zeki, cesur ve vatanperver bir Türk kimliği inşa edildiği görülmektedir.

Kaynak metinde olayların geçtiği mekân İstanbul'a taşınmış, olağan dışı olaylar Eyüp'te geçmeye başlamış, kaynak metindeki ana karakter ve yan karakterler Türk karakterlere dönüştürülmüş, Hristiyanlığa gönderme yapan dini sembollerin yerini ise Kuran/Müslümanlık göndermeleri almıştır. Her ne kadar kurgu ve karakter yaratımı gereği kaynak metne benzer olsa da *Kazıklı Voyvoda*, kaynak metindeki kurguyu değiştiren eklemeler ve çıkarmalar barındırmaktadır. Çıkarma/atma yöntemine genellikle kaynak metinde yer alan cinselliğe ilişkin temaları ve Batı'ya özgü unsurları törpülemek için başvurulduğu; eklemelerle ise erek toplumun milli, dini ve kültürel değerlerine vurgu yapıldığı dikkat çekmektedir. Eklemelerle Türk tarihinin ne kadar yüce olduğunun altının çizildiği ve Türklerin tüm düşmanlarını gerektiğinde alt edebilecek zekâ ve kudrete sahip olduğu mesajı verildiği görülmektedir:

> "Budapeşte adeta doğudan batıya ve batıdan doğuya girilecek bir kapı şeklinde inşa edilmiş… Türk milletinin, büyük ve şanlı ırkımın parlak geçmişine canlı ve kanlı bir şahit gibi çağlayıp giden Tuna nehrinin üzerine atılmış köprülerin en görkemlilerinden birinden geçen tren, beni, Türk tarihiyle derinden ilgili bölgelere doğru uçurdu… İçimde tatlı ve acı, fakat hepsi gururlu hepsi ruh yükseltici duygular, heyecanlar çırpınıyor… Milliyet duygusu, milliyet gururu" (Seyfi, 1946: 3).

Seyfi'nin kaynak metinde yaratılan kurguyu erek metinde milliyetçi bir söyleme dönüştürmek için kullandığı, bu amaçla kaynak metni erek toplumun mevcut ideolojisi doğrultusunda Türkçede yeniden yazdığı gözlemlenmektedir. "Türk kılıcının buralarda keskin olduğu" gibi ifadelerle Transilvanya'yı Erdel olarak tanıtmakta ve erek okura Türk tarihine ilişkin bilgiler vermektedir:

> "Milletimin tarihiyle, o kahraman Türk orduları ve Türk akıncılarıyla, eski Türklerin siyaset fikriyle o kadar ilgili olan bu memleketin, Erdel yani Transilvanya'nın tarihi hakkında Konta bazı sualler sordum; benim suallerime karşı bir Transilvanyalı için bile şaşılacak canlılıkla malumat verdi […] Türkiye İmparatorluğuyla geçen olayları mümkün olduğu kadar atlamak yahut pek üstünkörü geçmek istiyordu ve bu bence de tabii idi; o bir Türk'e karşı başka türlü davranabilir miydi?" (Seyfi, 1946: 37).

Ali Rıza Seyfi'nin erek toplumun dönemin paradigmasına göre *Dracula*'yı milliyetçi tonlarda Türkçede yeniden yazarak ürettiği *Kazıklı Voyvoda*'nın ön sözü ise eserin neden özgün eser olarak adlandırıldığına ilişkin ipuçları taşımaktadır. Seyfi ön sözünde erek okura gerçek bir olaya dayanan bir serüven okuyacaklarının bilgisini vermekte, anlatacaklarını ise şans eseri bulduğu belgelerle kanıtlayabileceğini ifade etmektedir: "Dünyanın gözü önüne sermeye nihayet karar verdiğim şu aşağıdaki çok dehşetli garip ve tüyler ürperten macera,

benim elime kocaman kâğıt tomarı halinde rastgele adeta gökten düşer gibi düştü. Onun için bunun ne yazılmasında ne de düzenlenmesinde hiçbir katkım olmamıştır" (Seyfi, 1946: 2).

Seyfi'nin kaynak metne hiç gönderme yapmaması ve eserin gerçek bir olaya dayandığını iddia etmesi, erek toplumda tarihiyle gurur duyan, vatansever bir Türk kimliği oluşturma amacına yönelik bilinçli bir hamle olarak değerlendirilebilir. Seyfi'nin, Ebussüreyya Sami'nin yaptığı gibi, dönemin ideolojisine uygun olarak yarattığı özgün algısı sayesinde aslında milli edebiyata ve Türkçülük görüşüne hizmet ettiği ve *Kazıklı Voyvoda*'da tarihiyle gurur duyan cesur bir vatandaş örneği yarattığı anlaşılmaktadır.

3. Türk edebiyat dizgesinde ilk çizgi roman serüveni: *Baytekin*

Bu bölümde çalışmanın üçüncü araştırma nesnesi olarak seçilen *Baytekin* serisi, Cumhuriyet'in ilk döneminde çocuklara yönelik örnek bir vatandaş yaratma işlevi gören bir çeviri metin olarak ele alınmaktadır. *Baytekin* serisi, çizgi romanın edebiyat dizgemizdeki ilk örneklerinden biridir (Cantek, 2014: 55). İlk kez 1935 yılında *Çocuk Sesi* dergisinde yayımlanan *Baytekin*, daha sonrasında Alex Raymond'un çizgi serilerinin uyarlaması olarak anılmaya başlamıştır.

Türkiye'de çizgi roman tarihi ile ilgili araştırmalar yapan Levent Cantek, serinin ilk kez yayımlandığı otuzlu yılların "Yeni Türk Cumhuriyeti'nde bir üst kültürün devlet tarafından teşvik edilerek gelişiminde" önemli bir dönem olduğunu ifade etmektedir (2014: 45). Otuzlu yıllarda kültür politikalarıyla modernliğin Türklük geçmişiyle birleştirildiğini ve yeni bir dil, kültür ve tarih yaratıldığını belirtir (2014: 46). Cantek'in çizgi roman tarihini incelerken yaptığı bu yorumun 1928 yılında basılan ve otuzlu yıllarda yeniden baskılarının yapıldığı *Kazıklı Voyvoda*'nın erek toplumdaki işleviyle ve yazar-çevirmen Seyfi'nin metin içi müdahalelerin nedenleriyle paralel olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada çizgi roman türüne ait olan *Baytekin* serisi, dönemin ideolojisinin toplumun her kesimine yayılması amacıyla başvurulan bir başka popüler edebiyat ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Cantek, dönem koşulları itibarıyla bir ulus yaratabilmek ve kitlelere milli dayanışma heyecanı verebilmek için çizgi romanlarda bir yerlileştirme çabası olduğunu belirtmektedir (2014: 51). Devletçiliği desteklemek ve ulusal bütünleşme havası yaratabilmek için alt sınıflarda milliyetçi bilinci yayma çabalarının daha da yoğunlaştığı bu dönemde çocuk dergilerinin dönemin ideolojisinin bir vitrini olduğunu, bu nedenle bu dergilerin "yoğun toplumsal, kültürel ve politik mesajlarla yüklü" olduğunu ifade etmektedir (2014: 51). Bu doğrultuda, çizgi romanların basıldığı çocuk dergilerinin 1930'lu ve 40'lı yıllarda çocukları ve gençleri dönemin ideolojisine uygun olarak eğitme ve bilgilendirme işlevi gördüğü söylenebilir. Cumhuriyet çocuklarının iyi bir vatan evladı olarak yetiştirilmesini amaçlayan dönemin çocuk dergilerinin editörlüğünü ise uzun süre devlet kurumları desteğinde öğretmenlerin üstlendiği görülmektedir (2014: 53).

Türk edebiyat dizgesine ilk olarak Walt Disney öyküleriyle giren çizgi romanlar, asıl popüleritesine serüven çizgi öykülerin basılmasıyla kavuşmuştur. Çocuk dergilerinde en çok basılan çizgi roman serisi olarak karşımıza *Baytekin* çıkmaktadır. İlk kez 1935 yılında

Çocuk Sesi dergisinde yayımlanan *Baytekin*'in ilk baskısının kapağında yazar, çizer ya da çevirmen adı bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra, alt yazılı olarak basılan seride yer-mekân, ana karakter ve araç-gereç isimlerinin yerlileştirildiği görülmektedir. *Flash Gordon* serisinin Türkleştirildiği *Baytekin*'de genç okuyucular, Batılı Flash Gordon, Dale ve Zarkov karakterleri yerine Baytekin, Bayan Yıldız ve Doktor Çetinel gibi Türk karakterlerle tanışmaktadır. İlk maceranın İstanbul'da başlıyor olmasının, Türk karakterlere yer verilmesinin ve kapakta yazar ya da çevirmen adının bulunmamasının genç okurlar üzerinde özgün bir eser okuyacakları izlenimi yarattığı söylenebilir.

> "Büyük bir yıldız dünyamıza çarpacak ve onu parçalayacaktı. Kandilli Rasathanesi'nde bir alim ancak kendi yaptığı bir aletle dünyanın kurtulabileceğini söylüyordu […] İstanbul'da Taksim Meydanı hıncahınç dolmuştu […] Meşhur Çetinel Kandilli'de kendisine verilen büyük bir laboratuvarda bu işle uğraşıyordu […] Bu günlerde Malezya'daki avcılığına dönmek isteyen Avcı Baytekin Yeşilköy'de sabaha karşı büyük bir yolcu tayyaresine binmişti […] Baytekin ölüme kolay kolay pabuç bırakacak kimselerden değildi. Paraşüte sarılarak yanındaki gazeteci Bayan Yıldız'ı da belinden yakaladığı gibi uçaktan aşağı kendilerini salıverdi" (*Çocuk Sesi*, 1935).

Dönemin sosyo-politik ortamının bir yansıması olarak öğretmen Mehmet Faruk Gürtunca tarafından yayına hazırlanan *Çocuk Sesi* dergisi, *Baytekin* serisiyle en büyük başarısını yakalamıştır (Cantek, 2014: 59). Gürtunca'nın yönetiminde yayın hayatına başlayan bir diğer çocuk dergisi *Afacan*'dır. *Afacan* dergisinde bu sefer Raymond'un *Jungle Jim* çizgi serisi, *Avcı Baytekin* adıyla yerlileştirilerek basılmıştır. Baytekin isminin okuyucular tarafından kabul görmesi sonucunda Raymond'un *Flash Gordon* ve *Jungle Jim* serisinin yanı sıra *X-9* serisindeki ana karakterin de *Afacan* dergisinde Baytekin olarak aktarıldığı görülmektedir. *Baytekin* başlığıyla yayımlanan *X-9*'un tanıtım broşüründe dönemin ideolojisi doğrultusunda başarılı bir Türk polisi yaratıldığı gözlemlenmektedir:

> "Baytekin, Sumatra adalarındaki avlarını bitirip İstanbul'a gelince polisin çözemediği bir işi dakikasında bulmuş ve İstanbul polis direktörlüğü gizli ajanlığına seçilmişti. Baytekin İstanbul'a gelen bir Amerikalı polis genel direktörünün kaybolan saatini iki saat içinde en yaman yankesicilerin elinden bulmuş, Türk polisinin adı bütün Amerika'ya yayılmıştı. Bugün bile bütün batılılar: 'Türk polisi kadar dünyada gözü açık hiçbir polis yoktur! derler'" (*Afacan*, 1935).

Afacan kapsamında çıkan *Baytekin* serisi incelendiğinde, Raymond'un ilk çalışmalarının *Bayçetin*, son dönem çalışmalarının ise *Avcı Baytekin* adıyla piyasaya sürüldüğü görülmektedir. Bunun yanı sıra metinlerde sadece yerlileştirme stratejisine başvurulmadığı, aynı zamanda, *Kazıklı Voyvoda*'da olduğu gibi, özgün metinde yer almayan bölümler eklenerek yazar-çevirmen tarafından metne müdahale edildiği dikkat çekmektedir. Örneğin, Bayçetin'in serüveni ormanda kaybolan ağabeyi Baytekin'i aramak için ormana girmesiyle başlar. Serinin dergide yayımlanan tanıtımı ise şu şekildedir: "Çocuklar size bu haftadan başlayarak Beytekin'in kardeşi Bayçetin'in heyecanlı serüvenlerini sunuyoruz" (*Afacan*, 1936).

Çocuk Sesi dergisinde yayın hayatına başlayan, *Afacan* dergisiyle devam eden ve sonrasında başka çocuk serilerinde de basılan *Baytekin* serisinde, gerek yan metinler

aracılığıyla gerekse yazar-çevirmenin yaptığı eklemelerle çocuklara örnek oluşturacak vatanperver ve başarılı bir Türk karakter yaratıldığı görülmektedir. Ana karakterlerin Türkleştirilirken kötü karakterlerin yabancı olarak bırakılması dönemin ideolojisine göre belirlenen bilinçli bir çeviri stratejisi olarak değerlendirilebilir. Bu noktada *Beytekin* serisi aslında Raymond tarafından kaleme alınan *Flash Gordon*, *Jungle Jim* ve *X-9* çizgi roman serilerine dayanan, kısmen bu serilerin yerlileştirilmesiyle oluşan, kısmen yazar-çevirmenin katkılarıyla zenginleşen bir çizgi roman serisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar seri, *Amanvermez Avni'nin Serüvenleri* ve *Kazıklı Voyvoda*'dan farklı olarak telif eser başlığıyla sunulmamış olsa da metinlerdeki yerlileştirmeye dayalı çeviri anlayışı, metin içi eklemeler ve kapakta yazar ya da çevirmen isminin verilmemesi sonucunda hedef okur olan çocuklar üzerinde dönemin ideolojisine uygun olarak bir özgün algısı yaratıldığı söylenebilir.

Polisiye, korku ve çizgi roman türlerinin edebiyat dizgemizdeki ilk örnekleri olarak karşımıza çıkan popüler edebiyat eserlerinin dönemin ideolojisine göre şekillenen ve çeviri yoluyla yazılan metinler olduğu görülmektedir. Yaratılan ana karakterlerin varlığını Batılı muadillerine borçlu olmalarına rağmen Batılı ötekiyi alt edebilecek kudrette Türk kahramanlara dönüştürüldüğü saptanmıştır. Telif eser olarak sunulmasına rağmen özgünlüğünün sorgulanarak taklit ya da uyarlama gibi kavramlarla anılan bu eserlerin aslında aynı metin üretme tekniğiyle yazıldığı fark edilmiştir. Yapılan araştırmada telif kavramının eserlerin yayımlandığı dönemde özgün kavramının eş anlamlısı olmadığı, bir yazım tekniği olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Bir sonraki bölümde telif kavramı çeviri yollu bir yazım yöntemi olarak ele alınmaktadır.

4. Edebiyat geleneğimizde bir metin üretme yöntemi olarak telif

Araştırma nesnesi olarak ele alınan *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*, *Kazıklı Voyvoda* ve *Baytekin*'nde yazar-çevirmenlerin başvurduğu metin üretme yönteminin incelenmesinde Osmanlı'dan günümüze çeviri ve yazın geleneğimize dair araştırmalar yapan Saliha Paker'in "tercüme" ve "telif" kavramlarına başvurulmaktadır. Tercüme ve telif kavramları bu noktada "zaman" ve "kültür" bağlamında değerlendirilmesi gereken kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Paker, Osmanlı döneminde tercüme kavramının sözcüğü sözcüğüne bir dilden başka dile aktarım olarak ele alınmasının yanı sıra, çevirmenin kaynak metne kısmen bağlı kalarak erek metne kendi görüşlerini dâhil ettiği, erek metni başka kaynaklarla zenginleştirdiği ya da kaynak metni eksilterek yeniden yazdığı bir yazım geleneğini kapsadığını ifade etmektedir (Paker, 2014: 42). Bu tanımlamadan yola çıkılarak Osmanlı döneminde tercüme eyleminin aslında pek çok yeniden yazım pratiğini kapsayan bir üst terim olduğu ileri sürülebilir. Bu nedenle tercüme kavramı Osmanlı döneminde "kaynak metnin içeriğini hiç değiştirmemiş, onun metin-içi normlarına bağlı kalmış bir erek metni tanımlayabildiği gibi, kaynak metne müdahale yoluyla eksiltilmiş, genişletilmiş, katkılarla zenginleştirilmiş bir erek metni de tanımlayabilir" (2014: 68).

Paker, Ahmed Midhat'ın telif olarak sunulan eserlerindeki ifadelerinden yola çıkarak Midhat'ın bu söz konusu eserlerinde "Avrupa kaynak metinlerini kullanmakla, özellikle 'klasik'

olarak tanımladığı eserlerin yabancılığını, ötekiliğini kabul ettiğini, ama dönüştürdüğünü" (2014: 51) belirtmekte ve bu geleneğin Cumhuriyet'in ilk yıllarında da devam ettiğini ifade etmektedir. Bu dönemde telif kavramının dönüştürücü bir işlevle kullanıldığını ve kültürel bir hamle olarak değerlendirilebileceğini vurgulamaktadır (2014: 51). Paker'in çalışmasında "telif" kavramını günümüzdeki özgün eser kavramından farklı olarak tercüme kavramıyla ilişkilendirdiği dikkat çekmektedir. "Terceme yollu bir sahiplenme/ temellük edimi" (2014: 56-57) olarak nitelendirdiği telif kavramının bu dönemde özgün kavramıyla eş anlamlı olmadığını şu şekilde dile getirmektedir: "Te'lif çoğunlukla yabancı sayılabilecek kaynak ya da kaynaklara dayanan, kısmen terceme olabilen, kısmen yazarın katkılarıyla üretilen bir eser iken, günümüz anlayışında orijinal, yazarın tümüyle kendi ürettiği kabul edilen eserdir (2014: 38).

Paker, bu dönemde tercüme yoluyla yazılan telif eserlerin sahiplenme yöntemiyle çevrilerek üretilen metinler olabileceğinin altını çizmektedir. Telif gibi sahiplenme yöntemiyle üretilen metinlerde kaynak metin ile erek metin arasındaki sınırın silikleştiğini ve erek metnin erek kültürde kaynak metin görevi üstlendiğini belirtmektedir (2014: 69). Paker'in Osmanlı dönemindeki çeviri geleneğimize ilişkin yaptığı çalışmada "telif" kavramının günümüzdeki özgün kavramından farklı olarak çeviri yollu bir yazım yöntemi olduğu görülmektedir. "Telif" kavramının Osmanlı dönemindeki anlamından hareketle popüler edebiyatın edebiyat dizgemizdeki ilk örnekleri *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*, *Kazıklı Voyvoda* ve *Baytekin*, günümüzdeki özgün eser kavramının aksine varlığını kaynak metne borçlu ama erek toplumun gerçekliğini yansıtan, çeviri yoluyla yazılan eserler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bahsi geçen erek metinlerde Batı kökenli kaynak metinlerdeki yabancılığın fark edildiği, fakat erek toplumun mevcut ideolojisine ve kültürel değerlerine göre erek toplumun gerçekliğine dönüştürüldüğü görülmektedir. Bu noktada, edebiyat dizgemizdeki ilk yerli popüler edebiyat ürünlerinin "dönüştürücü bir işlevi olan" ve "kültürel bir hamle" olarak değerlendirilen çeviri yollu yazma olarak telif yöntemi aracılığıyla üretildiği iddia edilebilir.

Sonuç

Bu çalışmada, edebiyat dizgemizdeki ilk yerli polisiye edebiyat serisi olan *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*, korku edebiyatının ilk yerli örneği olarak kabul edilen *Kazıklı Voyvoda* ve ilk çizgi roman örneği *Baytekin* serisi, yayımlandıkları dönemin baskın ideolojisine hizmet eden çeviri metinler olarak ele alınmıştır. Çeviri metinlerin kaynak metne sadakat düşüncesinin ötesinde erek toplumda belirli bir işlev görmesi öngörülen metinler olduğu ve belirli bir ideolojiye hizmet ettiği düşüncesinden hareketle, bu metinler Türkçülük düşüncesi ve milli edebiyat akımı çerçevesinde tartışılmıştır. Yapılan incelemede, yazar-çevirmenlerin yayımlandıkları dönemin ideolojisine uygun olarak milli bir kültür ve edebiyat inşa etme amacıyla erek metinlerde metin içi eklemeler ve yan metinler aracılığıyla bir özgün algısı yarattığı görülmüştür. Popüler edebiyatın toplumun her kesimine erişmek için önemli bir araç olması nedeniyle II. Meşrutiyet döneminin son yıllarında ve Cumhuriyet'in ilk döneminde milli bir kimlik oluşturmak için başvurulan işlevsel bir tür olduğu gözlemlenmiştir.

Çalışma kapsamında, yayımlandıkları dönemde edebiyat dizgemizde henüz yerleşmiş bir polisiye, korku ya da çizgi roman geleneğimiz olmaması nedeniyle bu eserlerin dönemin ideolojisine uygun olması amacıyla Batılı kaynak metinlerin Türk toplumunun özellikleri gözetilerek dönüştürülmesiyle, diğer bir deyişle çeviri yoluyla yeniden yazılmasıyla, üretildiği fark edilmiştir.

Bu çalışmada şimdiye kadar özgün, taklit, uyarlama kavramları çerçevesinde tartışılan fakat yazın geleneğimiz çerçevesinde incelendiğinde birer çeviri olduğu fark edilen ilk popüler edebiyat eserlerinin aslında yazın geleneğimizde var olan bir çeviri yöntemiyle üretildiği saptanmıştır. Yapılan literatür taramasında günümüzde özgün kavramıyla eş anlamlı kullanılmasına rağmen telif kavramının Osmanlı yazın geleneğinde tercüme kavramıyla ilişkili bir yazım pratiği olduğu görülmüştür. Telif edilerek üretilen eserlerin, yazarın tümüyle kendi ürettiği kabul edilen özgün eserin aksine, yabancı sayılabilecek kaynak ya da kaynaklara dayanan, kısmen bu eserlerin tercümesi olabilen, kısmen yazarın katkılarıyla üretilen eserler olduğu fark edilmiştir. Telif kavramının Osmanlı dönemindeki anlamından hareketle, çalışmanın araştırma nesnesini oluşturan ilk yerli popüler eser örnekleri, bir çeviri yollu yazma yöntemi olarak telif kavramı çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Telif kavramının bahsi geçen dönemdeki anlamından hareketle *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* serisinin on bir ayrı Sherlock Holmes serüvenine dayanan, kısmen bu kaynak metinlerin çevirisi olan, kısmen Ebussüreyya Sami'nin katkılarıyla üretilen bir polisiye serisi olduğu görülmektedir. Benzer şekilde *Kazıklı Voyvoda*'nın da *Dracula* isimli Batılı korku romanına dayanan, kurgu ve karakter açısından kısmen *Dracula*'nın çevirisi olan, kısmen Seyfi'nin müdahaleleriyle yeniden yazılan bir korku edebiyatı örneği olduğu fark edilmiştir. Son örnek olarak incelenen *Baytekin* ise kısmen *Flash Gordon*, *Jungle Jim* ve *X-9* isimli Batılı çizgi romanların çevirisi olan, kısmen yazar-çevirmen(ler)in eklemeleriyle zenginleşen edebiyat dizgemizdeki ilk çizgi roman serüveni olarak karşımıza çıkmaktadır. Üç örnekte de yazar-çevirmenlerin erek metinlerdeki yabancılığı kabul ettiği, fakat bu yabancılığı bir tür çeviri yöntemi olarak telif yoluyla Türk toplumunda bahsi geçen dönemde Türkçülük düşüncesinin öğretilerine uygun yeni bir gerçekliğe dönüştürdüğü görülmektedir. Bu çalışmada, varlığını kaynak metin vazifesi gören Batılı popüler edebiyat eserlerine borçlu olmasına rağmen, Türk toplumu için milli bir kimlik yaratabilecek kadar özgün unsurlar barındıran bu eserlerde, özgün ve çeviri kavramlarının sınırlarının silikleştiği fark edilmiştir. Bu bağlamda, edebiyat dizgemizde hem çeviri hem de özgün eser rolü üstlenen ilk popüler edebiyat ürünlerini bir çeviri yoluyla yazma pratiği olarak telif kavramı çerçevesinde değerlendirmek, eserlerin doğasını anlamak için farklı bakış açıları sunabilir.

Notlar

1 Translations are mine, unless otherwise indicated.

2 Eserin polisiyede alegori çeviri bağlamında detaylı bir incelemesi için bkz. Altıntaş, Ö. (2020). *Polisiye edebiyatımızda çeviri eylemine ilişkin kavramların yeniden okunması* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.

3 Aksi belirtilmedikçe çeviriler tarafımca yapılmıştır.

4 Eserin "gizli çeviri" kavramı çerçevesinde ele alındığı ve çeviri normları bağlamında incelendiği başka bir çalışma için bkz. Tahir-Gürçağlar, Ş. (2001). Adding towards a nationalist text: on a Turkish translation of *Dracula*. *Target*, *13*(1), 125–148. https://doi.org/10.1075/target.13.1.08gur

Kaynakça

Altıntaş, Ö. (2020). *Polisiye edebiyatımızda çeviri eylemine ilişkin kavramların yeniden okunması.* İstanbul, Yıldız Teknik Üniversitesi, Yayımlanmamış doktora tezi.

Anonim. (1936). Avcı Baytekin. *Afacan dergisi tanıtım broşürü*. Ülkü.

Anonim. (1935). Bayçetin. *Afacan Dergisi*, *45*. Ülkü.

Anonim. (1935). Baytekin. *Çocuk Sesi Dergisi*, *281*. Ülkü.

Bastin, G. L. (1998). Adaptation. İçinde (M. Baker, Ed.) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (ss. 5-8). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203359792

Berk, Ö. (1999). *Translation and westernisation in Turkey (from the 1840s to the 1980s*) [Yayımlanmamış doktora tezi]. Warwick Üniversitesi.

Cantek, L. (2014). *Türkiye'de çizgi roman*. İstanbul: İletişim.

Gökalp, Z. (1969). *Türkçülüğün esasları*. MEB.

İnalcık, H. (2008). Meşrutiyet: Anayasa rejimi geliyor, Cumhuriyet yolu açılıyor. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, *11*(45), 11-18.

Karadağ, A. B. (2015). The contribution of the novels translated into Ottoman Turkish between the Ottoman Tanzimat period and the alphabet reform to the Ottoman/Turkish cultural heritage: An overview of the prefaces with a focus on national morals and customs. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, *2*, 113-128. https://doi.org/10.29000/rumelide.133747

Lefevere, A. (1992). *Translation, rewriting, and the manipulation of literary fame*. Routledge.

Paker, S. (2014). Terceme, te'lif ve özgünlük meselesi (H. Aynur, M. Çakır, H. Koncu, S. S. Kuru & A. E. Özyıldırım. Ed.) *Metnin hâlleri: Osmanlı'da telif, tercüme ve şerh* (36-71). Klasik.

Sami, E. (2019). *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* (E. Üyepazarcı, Çev.) Ötüken.

Scognamillo, G. (1998). İstanbul, vampirler ve benzer şeyler. *Album*, *1*, 54-59.

Seyfi, A. R. (1946). *Kazıklı voyvoda*. Ankara, Çığır.

Şahin, S. (2007). Amanvermez Avni'nin serüvenleri. *Kitap-lık*, *105*, 105-119.

Şahin, S. (2017). *Cinai meseleler*. İstanbul, İletişim.

Tahir-Gürçağlar, S. (2001). Adding towards a nationalist text: on a Turkish translation of *Dracula*. *Target*, *13*(1), 125–148. https://doi.org/10.1075/target.13.1.08gur

Toprak, Z. (2008). 'Reel'den 'imajiner'e güvenlik meselesi-Osmanlı kolluk kuvvetleri ve marjinaller. *Toplumsal Tarih*, *175*, 54-62.

Tynjanov, J. & Jakobson, R. (1993). Problems in the study of literature and language. İçinde (E. Gentzler. Ed.) *Contemporary Translation Theories* (109-114). Routledge.

Üyepazarcı, E. (2008). *Korkmayınız mister Sherlock Holmes!. Türkiye'de polisiye romanın 125 yıllık öyküsü*. İstanbul: Oğlak.

Üyepazarcı, E. (2019). *Unutulanlar, hiç bitmeyenler ve bilinmek istemeyenler: Türkiye'de popüler romanın ilk yüzyılının öyküsü (1875-1975)*. İstanbul: Oğlak.

Vermeer, H., J. (2004). Skopos and commission in translation action. İçinde (L. Venuti, Ed.) *The Translation Studies Reader* (221-232). Routledge.

Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. (This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).